

ДА ПИШЕМ ИСКРЕНО, ЧАК ДО БОЛКА²⁹

Анна Собецка разговаря с Марина Князева за новата руска поезия.

— *Да започнем от това, което може би е най-важно за всеки поет, т.е. — от собствената поезия. Макар да сте културолог, доктор на филологическите науки, имате и опит като журналист — но въпреки това, навярно, най-важна е поезията... Така ли е?*

— Да, разбира се. А най-важното, на което учи поезията, е отговорното и грижливо използване на словото. В строфата не трябва да се допуска фалшива или случайна дума. Наистина имам голям поетически опит. Трябва обаче да кажа, че до 90-те години публикувах малко. Имах щастието да принадлежа към забранените поети, макар съвсем не по политически причини — никога не съм принадлежала към партия, бях напълно независима, може би впрочем, в този смисъл също да будех някакво подозрение... Винаги имам собствено мнение и си позволявам да имам собствени убеждения.

Работата е в това, че макар винаги да са ме увличали най-дълбоките традиции на руската поезия, също така ме интересуваше и западната поезия. Затова пишех в свободен, бял стих. Търсех нови форми на изказ. Ходех по улиците и записвах как говорят хората; отбелязвах живия език и творях „пластични“ стихотворения — така ги определям. Имам собствен метод, собствен стил, римуваният стих понякога преминава в свободен стих, римите се появяват в средата на строфата, а не накрая... Когато занесох своите стихотворения в редакцията, ми казаха: „Да, всичко това е много хубаво, много ни харесва, но хората няма да те разберат...“ Знаете тази традиция — да говориш от нечие име.

И как се стекоха обстоятелствата, че моята поетична биография е тясно свързана с тези промени, които възникнаха у нас изобщо в литературата? През 1990 г. — тогава това още беше Съветският съюз — настъпи пробив. Обединиха се хората, които пишеха различно — защото в страната съществуваше нещо от рода на естетическа война. Тези, които творяха нова естетика, се обединиха и основаха първия независим творчески съюз — Съюз на руския свободен стих — или верлибр. Бях на среща на този съюз в Донецк, дойдоха поети от Украйна, от прибалтийските републики, издадена беше антология на съветския свободен стих — днес това е библиографска рядкост. Всички, които се намираха в тази книга, станаха сякаш творци на новия период. От 1990 год. в Русия започна нов процес, появили се нови форми на писане — с една дума, започна да се развива това, което може да се нарече нова руска литература...

— *Това означава, че вие можете днес да публикувате своите стихотворения, защото ги няма онези пречки, които са съществували преди. Но*

²⁹ Текстът е публикуван в сп. „Автограф“ („Autograf“), Гданск, брой 3(49), май/юни 1999 г., стр. 18–20.

затова пък има друг вид проблеми, произлизащи от новите условия, от новата пазарна ситуация...

– Наистина е така, ситуацията се промени кардинално. Сега гледам с някакво недоверие на поетите от по-старото поколение. Вярно е, че те роптаят срещу съветската власт, но пък как бяха издавани! Първата книга на младия Евтушенко е издадена в десетхиляден тираж, следващите – 70 хиляди, 100 хиляди... За съвременния поет в Русия това е приказка, сън, нещо невъобразимо. Днес книгите се издават кой както може. Поетите, които много държат да публикуват, събират пари и издават на собствени разноски. А колко могат да издадат? Сто, двеста екземпляра, а има и такива, които издават 20 само защото искат техните стихове да бъдат публикувани...

На мен в това отношение ми провървя, защото съществува интерес към моето творчество, имам много срещи и различни организации неколкостранно издаваха моите стихотворения.

Историята на моята първа книга е много интересна. Рецитирах свои стихове на поетична вечер. При мен дойде една жена и каза: „Толкова много искам да имам вашите стихотворения, какво трябва да се направи за това?“ Отговорих ѝ, че са необходими пари за издаване на стиховете. А тя отговори: „Тогава всичко е наред“. И изпрати своя шеф – шеф на голяма фирма, който ме изпита, рецитирах свои стихотворения, разговаряхме за руската литература, а след това каза: „Имах приятел, който пишеше хубави стихове, също така – бели стихове, не го публикувах, той загина, не искам да загине още един поет“. И по този начин беше издадена моята книга – и стана така, сякаш беше вдигната бариера; от този момент постоянно имам някакви предложения, получавам подкрепа и наистина не зная как трябва да благодаря на Бога за тази помощ, която получих от хората.

Често ме канят на срещи в големи зали. Излизала съм пред публика в аулата на Политехниката, в Дома на медика, неотдавна имам голяма авторска вечер в Дома на учените. Дори „Комсомолска правда“ написа, че това е уникален случай: да слушат поета са се събрали 500 души – защото толкова места имаше в залата.

– Поезията – това е нещо лично, интимно, а от друга страна – голяма зала, много слушатели... Как мислите: кога поезията се разбира по-добре – тогава, когато човек чете на спокойствие, само за себе си, или когато слуша сред такава огромна тълпа?

– В момента в Русия публикуването на стихотворения е трудно. Порано разчитахме на месечните издания – сега литературните списания имат финансови затруднения, паднаха тиражите, а новата организационна структура на културата още не е възникнала. И поезията премина към такива форми на контакт с читателя, каквито са били през двадесетте години, след революцията или към непосредствения контакт, към устното

представяне на стихотворенията.

Много съм мислила за това. Ами че и Пушкин най-напред е чел своите стихове на приятели, след това е издал отделно книгата *Евгений Онегин* и е продавал всяка книга по пет рубли. Сега трябва да действаме така, както е било в предсъветската епоха, трябва да отхвърлим по-късния опит, трябва да забравим за това, което е било през съветските години.

И наистина, сега хората отново искат да слушат поезия. Трудно е да си купиш книга, защото тиражите са малки, книгите не достигат до читателя. А в Москва в този момент са отворени литературните кафенета, хората се събират там вечер, за да слушат стихотворения и музика. А още какво е интересно – че отново започнаха да се преписват стихове и да се предават така, както преди – от ръка на ръка.

А освен това, както знаете, стиховете се четат и в усамотение – само за себе си – тогава, когато животът е спокоен, нормализиран, когато всеки има свои проблеми. А тук животът се промени рязко – настъпи радикална разруха... Приравнявам нашия съвременен живот към най-драматичните периоди – като например войната, когато не е имало семейства, които да не са били докоснати от трагичните събития. Същото е и сега – историческият прелом, разпадането на страната, промените в икономиката докоснаха всяко семейство, на всекиго е трудно. Появи се общо емоционално пространство, което свързва много хора... Ще кажа искрено: обичам да рецитирам публично, в мен самата съществува такава потребност, чувствам единение със страната си... В дълбините на своята душа се чувствам така, сякаш разговарям с нея – може би именно затова пътувам много и наблюдавам с обаяние как се приема моята поезия.

Ще разкажа една случка. Пътувах до Новосибирск, където се провеждаше голям панаир на изкуството. С влак от Москва, три денонощия. Влязох във вагона, а там и карфица не можеш да пуснеш. Хора от Москва превозват за Сибир стока – защото е студено и всички товарни връзки са прекъснати. И така, интелигенция, жени с големи вързопи... Влязох в купето, няма къде да стъпиш, а аз с мъничка чантичка – просто като черна овца. Чувствах се притеснена. Настанихме се – руската традиция е всички да се запознаят, да разговарят. Питат ме: „Какво работиш?“ Не знаех какво да правя: да излъжа или да отговоря искрено. Помислих си: ще рискувам и казах: „Аз съм поетеса.“ – „Не е възможно! Съществуват ли все още живи поети?“ – „Наистина съм поетеса.“ – „Тогава кажи някое стихотворение.“ И започнах да рецитирам свои стихове. Събраха се хора от целия вагон, слушаха и плачеха, а след това казаха: „Ти недей да ядеш своята храна, защото какво имаш ти – колбаси, сирене. Ние постоянно сме по влаковете, та имаме супа, картофи, ще ядеш от нашата.“ И така след три дни, когато слизах, си казах: „Поезията ме храни – буквално.“ Защо се старая да излизам пред хора? Защото ти се струва, че пишеш за себе си, а тук изведнъж става от залата един човек и казва: „Как научи за мен? Защото това стихотворение е за мен.“ И така ми говорят много хора. Дойдох до извода, че реализмът е просто искреност. Именно така трябва да се пише,

искрено чак до болка, без страх, за това, което наистина се преживява. Понякога си мисля: Боже мой, пиша за такива лични неща, а се оказва, че те са много близки на другите. Излиза, че това е общо усещане, обща интонация – хора, които отново търсят своята същност, отново откриват себе си.

Страна, която търси собственото си лице, собствените си поети – страна, която се ражда отново – Русия. Като че ли не я познавахме, като че в Русия никой не знае какво е това Русия.

Водя лекции за руската култура. Преподавам на чуждестранни студенти – струва ни се съвсем естествено, че американските, японските, китайските, френските студенти не познават руската култура. Но когато започнах да чета лекции на руски студенти, тогава се оказа, че те не знаят произхода на думите, не знаят, че когато казваме руската дума „хорошо“, се обръщаме към предхристиянския Хорс, че заклеваме Слънцето. И така хората наново откриват какво е това Русия, какъв е руснакът, защото до този момент е бил съветският човек. И никой не знае това – защото през 1924 година всичко, което е руско, е било забранено – всички празници, всички обреди, защото всичко е трябвало да бъде съветско, и така сега откриваме страната си отново...

– Всички, които обичат руската литература, се интересуват какво става в руската поезия сега, какви нови имена, направления, явления са се появили?

– Образът на съвременната руска поезия е много сложен. Едновременно се появиха страшно много лица и това са поети, които, както казах, представят стиховете си отново в кафенетата. Тук бих отличила името на Башлачов – това е поет, който загина в края на 80-те години. Защо трябва да го спомена? Защото той оказа много силно влияние върху съвременното поколение. Може би все още не е превеждан, но у нас младежите пеят неговите песни. Именно той, като един от първите, направи крачка в посока към сътворяване на новата руска поезия, литература – която вече не е съветска. Защото, когато се стопяваше този ледник и в началото на 90-те години излязоха от подземията писателите, това бяха различни хора. Например такива, които се занимават със соцарт: т.е. протестираха срещу съветската литература, идеология и много експанзивно се появиха в средата на 90-те години. Също толкова бързо сякаш започна да гасне интересът към тях. Защото това не е нова литература, а само преработване на стари явления.

В Русия има течение на авангардната поезия – хора, които работят върху думата, върху звука – в традицията на Хлебников. И дори беше възродена Академията на езика „Заум“ – такава е съществувала през 20-те години. Бих споменала тук двама московски поети: Владимир Климов и Вили Мелников, които се занимават с търсения в пространството на звука, на звуковата игра – това е важна лабораторна работа.

Има цяла група интересни поетеси. Изобщо в този момент определяме литературата като „критичен сантиментализъм“, неосантиментализъм. Защото Русия – това е страна на твърде емоционални и чувствителни хора. Най-обичайният поет е Есенин. Сега много активно се опознава творчеството на Цветаева, Ахматова... Има интересни поетеси: Алесея Николаева, Олга Постникова, Олга Седакова, Светлана Максимова, неотдавна дебютира Виктория Назимцева, авторка на много интересни стихотворения.

Трябва също така да кажа, че сред поетите, които излязоха от подземията, имаше и хора, пишещи отдавна, но забранени. Много голяма роля в развитието на свободния стих изиграха двама поети: Владимир Бурич и Вадим Сидур.

Владимир Бурич – това е много впечатляваща фигура, човек, който е прекарал целия си живот в артистичното подземие. Просто защото свободният стих по принцип не е бил публикуван. Мисля, че това е било глупава грешка на съветската власт – цялата тази естетическа война: сами са си сътворявали врагове, а изкуството е трябвало да се развива. Владимир Бурич през целия си живот пише свободни стихове. Това е теоретикът на руския верлибр. Неговата съдба беше трагична, почина няколко години, след като създаде поетическа школа. Когато настъпиха 90-те години, беше вече пенсионер, публикува отдавна написани стихове, публикува в антологии като *Белият квадрат*, където се появиха много нови имена. Участваше в поетични вечери, срещали сме се с него, наистина ни помагаше да се самоопределим – защото понякога беше трудно сам да разбереш какво точно правиш. Всички му показвахме своите стихове. Не успя обаче дълго време да бъде нашият Учител. По време на авторска среща в Македония получил инфаркт и починал. Но извърши огромна работа.

А редом с него е поразителният Вадим Сидур: изтънчен, скулптор, артист. Издаде том стихове с рисунки – това не е само формален експеримент, който впрочем в литературата е твърде значителен, но е самият поток на живота, на емоцията. В неговите стихове има огромна емоция, има голяма любов. За съжаление, той също вече е мъртъв. Но имаше ателие и сега там се намира Музеят на Вадим Сидур – Център на новата литература – там се провеждат фестивали на новата поезия, постоянно се организират литературни срещи...

– *Съществуват ли и други подобни центрове на поезията, на литературата?*

– Огромна роля също така изигра и малката библиотека в центъра на Москва – библиотека „Чехов“, която даде инициатива за издателската серия с предизвикателното заглавие *Класици на XXI век*. В тази библиотека всеки четвъртък се срещат поети на новата вълна, поети и прозаисти, четат новите си творби, сред тях има и хора от по-старото поколение, напр. Хенрих Сабгир, Дмитрий Пригов... Това също е експериментален опит за излизане от рамките на официалния стих. Трябва да спомена, че за мен

също, както често казвам, двадесети век вече свърши, вече живея в двадесет и първи. Много от социалните проблеми вече са разрешени, трябва да се търси нова програма за живота, нова философия за живота – в нов, глобален смисъл. И с това ще се заемем всички.

Днес има много голям интерес към миналото, към средните векове, четете се Ходасевич, който едва сега беше открит, четете се Цветаева, Ахматова, много се четат Гумилев, отново се препрочита XIX век, връстниците на Пушкин.

Това е характерно за Русия – новият етап в развитието на културата започва със съживяване на поезията. Поезия – живопис – музика, след тях: голямата проза, театърът и т.н. Поезията сякаш е авангард на всяка нова вълна. Бих казала така: това е не само търсене на нови форми, това е промяна на езика, с който описваме света: нови основни стилистични фигури, нови записи на въображението, на убежденията, на светогледите, изцяло се променя погледът към света. Това е огромна работа, с която едновременно се заемат няколко поколения.

– В руската литература много силно се открояваше едно явление, което беше наричано „бардова“ поезия – достатъчно е да споменем Окуджава, Висоцки, Галич, Розенбаум, Матеева. Дали са се появили нови явления, нови индивидуалности от този тип?

– Тук също възникват сложни явления. Забелязахме например, че сега в Русия има по-слаб интерес към творчеството на Галич, може би се е оказал твърде социален. Новото поколение не иска обществена поезия, не иска да помни Съветския съюз, не иска да има нищо общо с това, което е съветско. Това е любопитно. Настъпи като че ли „разглобяване на времето“³⁰, както е казал Хамлет. Но Висоцки остана много обичан, той продължава да живее.

Още едно парадоксално явление: съвсем млади хора, 15–17-годишни обичат стари съветски песни, обичат Марк Бернес и неговата *Я люблю тебя, жизнь*, простички, спокойни песни. Съществува връщане към ритмите и мелодиите на 30-те години, пее се Пьотр Лесченко...

Младежите обичат Талков, млад бард, който загина. И страшно много хора се интересуват от Башлачев.

Слушала съм много съвременни бардове – много популярен е Дмитрий Домбровский, но това е такава камерна песничка... Виктор Цой, който също не е между живите, има много привърженици, съществува дори нещо като култ към Цой, макар неговото време също така вече да е отминало.

Затова пък не зная дали съществува личност, която би могла да се сравнява с Висоцки. Знаете, че когато се появява една голяма индивидуалност, като диря след нея тръгва цяло множество подражатели. Струва ми се, че макар да има много изпълнители, много групи, които пеят свои текстове, те не могат да достигнат нивото на текстовете на Окуджава... Това са ама-

³⁰ В превода на Валери Петров думите на Хамлет звучат по следния начин: „*Векът е разглобен. О, дял проклет: / да си роден, за да го слагаш в ред!*“ (I акт, V сцена). В оригинал: „*The time is out of joint; O cursed spite, / That ever I was born to set it right!*“ – Б. ред.

тъори. Именно аматьорската песен се развива много. Всяка година в Русия, всяко лято край Самара се организира така нареченият Грушенски фестивал³¹ на бардовата песен. Там пристигат хиляди хора дори с децата си. Този вид изкуство – бардовата песен – е много популярно. Но не мога да кажа, че има някой, когото бих могла да поставя до Розенбаум. Това е съвсем друг вид явление. Едно е истинският майстор, а нещо друго – момчетата и момичетата, които се опитват да пеят. Такива ги има много, но трябва време, за да узрее едно ново явление, за да се появи нов глас. За това трябва време...

– *Може ли да се каже, че почитателите на този вид песни в Русия са толкова, колкото например почитателите на рока?*

– Мисля, че са повече. Това вече е традиция, форма на обществен живот. Едно е, когато се отива на концерт, а нещо съвсем друго, когато се събират младежи – задължително се появява китара и се запяват песни, като се започне от Висоцки и се завърши с мелодичните лирични песни на Шански... В Русия, събере ли се някаква група от хора, винаги се свири на китара. Това просто е изкуство на масите – обхваща всички. Пеят дядовците, които са израснали с тези песни, и техните деца и внуци. Всички пеят.

И още едно интересно явление – сега се пеят същите стари народни песни. Страната търси идентичност и се обръща към това, което е било по времето преди Петър Първи. Откриват се нови пластове на хубавата народна традиция – люлчини песни, хороводи и т.н.

Превод от полски: **Катя Белчева**

³¹ Грушенският фестивал (Грушенский фестиваль) съществува от юли 1999 г. – Б. ред.